УНИВЕРСИТЕТ
по Архитектура, Строителство и Геодезия
1046 София, бул. "Хр. Смирненски" №1
Регистрационен индекс и дата
460/19.09.2025г.

**РЕЦЕНЗИЯ**

От: **доц. д-р арх. Гергана [redacted] Стефанова**, НБУ, „Архитектура на сградите, конструкции, съоръжения и детайли“

**за придобиване на научната степен „доктор“** по професионално направление 5.7. „Архитектура, строителство и геодезия“

кандидат:

**арх. Александра Вадинска**

Редовен докторант в докторска програма: „Опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата“

Професионално направление: 5.7. Архитектура, строителство и геодезия

Университет по Архитектура, Строителство и Геодезия,

Научна специалност: „Опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата“

Архитектурен факултет

Катедра **История и теория на архитектурата**

на тема:

# КАМЪКЪТ В НЕДВИЖИМОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО НА БЪЛГАРИЯ. АРХИТЕКТУРНО-КОНСЕРВАЦИОННА ПРОБЛЕМАТИКА

Научен ръководител:

**проф. д-р арх. Йорданка Кандулкова**

Настоящата рецензия се изготвя на основание **Заповед №483 / 10.07.2025 г. на Ректора на УАСГ** и Решение на Научното жури от първото му заседание, проведено на 17.07.2025 г.

## 1. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение.

В дисертационния труд на **арх. Александра Вадинска** се изследва камъкът, използван за изграждането и за създаването на сгради и съоръжения, обявени за недвижими културни ценности. Изследването обхваща всички аспекти на природата на материала камък: видовото разнообразие, начините на

прилагане в исторически аспект, причините водещи до деградаия и разрушаване и проблемите на консервацията и реставрацията.

**Основна тема** на дисертационния труд е архитектурно-консервационната проблематика, свързана с опазването на камъка в недвижимото културно наследство. Изследвани са задълбочено произходът на различните скали, характеристиките и начина на употреба на камъка, както в световното архитектурно наследство така и у нас, и е направен основния извод - за опазването на тези ценности трябва да се спазва **технологична последователност и да има ясно очертана методика, без компромиси спрямо оригинала.**

Изследването е „стъпило" върху задълбоченото познаване на природата на материала камък, (произход, добиване, начини на градеж ), изследвани са причините за деградация и разрушаване и важността на съвременните консервационни методи за неговото опазване.

Трудът е написан от гледната точка на архитект-консерватор практикуващ в Обединеното Кралство, същевременно много добре запознат с практиките на опазване на архитектурно-строителното наследство в България. От тази позиция, личният опит на автора е изключително полезен за настоящето изследване, обърнато и конкретно към българските недвижими културни ценности. Изследвани са реални проекти и обекти като са посочени добрите практики и са предложени решения, които имат реален потенциал за подобряване на системата за опазване на културно наследство в България.

**Точно формулирани цели и задачи на дисертацията.**

Целите и задачите съответстват на тезата на дисертационния труд, а именно:

*„Архитектурно-консервационната проблематика, свързана с опазването на камъка в недвижимото културно наследство, следва да се базира на задълбочено познаване на природата на материала; неговото видово разнообразие; начинът му на използване; неговото поведение в зависимост от климатичните условия; причините, довели до процеси на деградация; степента на разрушение и съвременните консервационни методи за опазване." (теза)*

**Задачите** са насочени към подбор и систематизация на наличната информация за камъка, от гледна точка на опазването на Недвижимите Културни Ценности (НКЦ), а подзадачите включват конкретната употреба на камък в България в исторически план, видовете скали у нас, начинът на добиване, естеството на разрушителните процеси и как тази информация допринася за опазването на недвижимото културно наследство по нашите земи. Други важни задачи са насочени към практическите методи на проучване и диагностика, същността и стъпките при консервация, методите на намеса с техните предимства и недостатъци. Крайната цел и най-важна задача е създаване на методика за опазване на тези ценности от камък намиращи се на нашата територия.

**Доказателства, че дисертационният труд е разработен самостоятелно.**

Темата за опазването на архитектурното наследство е основна в научно-изследователската дейност на арх. Александра Вадинска

Доказателство са нейните участия в международни конференции и у нас и публикации в сборниците от архитектурно-строителни конференции на теми свързани с дисертационния труд (Морфология на разрушаването на строителния камък, Проучвания за създаване на методика за консервация на архитектурни паметници, консервация на археологически обекти и руини и др.).

Дисертацията се явява завършек на етап от работата по тази тема. Плановете на арх. Вадинска за бъдеща научно-изследователска дейност са насочени към развитие и задълбочаване на изследваната област, а именно разработване на специфични тематични методики и практически ръководства за консервационна намеса при сгради и съоръжения според типологията, епохата, местоположението, вид на използвания камък на конкретни обекти.

**2. Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература.**

В анализите на теоретичните разработки и на реализации в архитектурно раставрационната практика арх. Александра Вадинска показва задълбочено познаване на актуалното състояние и развитие на тенденциите в консервацията и реставрацията в архитектурата, като в библиографията към дисертационния труд присъстват над 240 печатни и електронни книги и статии

на български и английски език, спомогнали за създаване на теоретичната основа на труда. Сред тях са трудове на български и чуждестранни автори, както теоритични, така и публикации, свързани с конкретни примери от световния и български опит в тази област.

**3. Коректност при цитирането на представителен брой автори.**

Арх. Александра Вадинска е използвала коректно цитати и позоваване на представените в библиографията автори. Коректно са отбелязани източниците на използваните в дисертационния труд илюстрации. Тук искам да отбележа, че основните илюстрации са на авторът, фотографии направени при изследването на огромен брой примери на недвижимите културни ценности (НКЦ) у нас и в Обединеното кралство.

**4. Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването.**

Изследването се развива в рамките на следван от автора теоретичен модел. Той включва поредица от последователни стъпки, следващи логично една след друга:

- Исторически преглед на приложението на камъка
- Проучване на характеристиките, свойствата и приложението на камъка, (включително добив и петрография на камъка)
- Консервационни практики на обекти с каменен градеж (документиране, оценка и съхраняване на оригинала)
- Методика за опазване на обекти с каменен градеж

Последната част, методиката, е резултат на задълбоченото теоретично проучване, но и на личната практика на авторът в тази област.

**Съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд.**

Основните научни **методи**, използвани в труда са анализ и синтез:

- Исторически преглед на употребата на камък в архитектурата
- Критически анализ на извършените реставрационни работи у нас и в чужбина
- Синтез на резултатите от анализа на творбите чрез индукция и дедукция.
-

**Методология на изследването**

В изследването са използвани и цитирани различни източници, наша и чужда литература – архитектурна, историческа, практическа, свързана с реставрация и опазване на недвижими културни ценности.

При разработването на дисертацията е използван системен подход при решаване на задачите, методът на дедукция и индукция, сравнителен анализ и историко-хронологичен метод на базата на задълбочено познаване на включените в изследването примери.

5. **Наличие на собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни.**

Основен принос на дисертацията е създаването на методика за опазване на обекти с каменен градеж,включваща 15 детайлно разработени стъпки от установяването на ноебходимостта от консервационни дейности, през проекта за консервационна намеса до дейностите по изпълнението му, до последващите мониторинг и поддръжка.

Наред със задълбочените теоретични проучвания и изводи, впечатляващ е броят и качеството на илюстрациите – снимки, голяма част от тях авторски фотографии, таблици и схеми - задължителни за труд на тема архитектура.

**Описание на приносите на кандидата:**

**Научно - теоретични приноси**

- Анализирани са системно обектите със статут на Недвижима Културна Ценност с каменен и смесен градеж - по вид, произход и характеристики на вложения камък.
- Проследена е историческата употреба, място на добив и технология на обработка на вложения камък в тези обекти.
- Проблемите на каменните елементи са обвързани с геоложкия произход, минерален състав и физико-механичните им свойства, както и със специфични характеристики на средата: географско местоположение, климат, вятър, влажност, степен на урбанизация.
- На базата на по-горните изследвания е разяснено естеството на разрушителните процеси, служещо за основа предложение на специфични консервационни намеси.

- Анализиран е процесът на проектиране и начинът на изпълнение на консервационни дейности в България и Обединеното Кралство.
- Изследвани са реални проекти и обекти, посочени са добри практики и са предложени решения, които имат реален потенциал за подобряване на системата за опазване на културно наследство в България.
- Формулиран е нов тип консервационно решение за обектите на недвижими културни ценности с каменен градеж - отказът от интервенция или т.нар. съзнателната и аргументирана ненамеса от страна на архитекта-консерватор.

**Приложни приноси**

- Заявена е ролята на архитекта-консерватор в проектите за консервационна намеса в каменен градеж (с неговите знания и подход при изготвянето на успешен проект и осъществяването на авторски надзор) .
- **Систематизирана е информация от различно естество, пряко свързана със свойствата и характеристиките на камъка, която осигурява практическа основа за информиран и аргументиран избор на подходящи намеси от страна на архитекта-консерватор** (в качеството му на ръководител екип и автор на проекта за консервация).
- **Въведена е идеята за използване на Петрографията като метод за изследване на обектите със статут на Недвижима Културна Ценност от камък на територията на България (като инструмент за диагностика на съществуващи проблеми на градежа, оценка на извършени интервенции и мониторинг от страна на архитекта-консерватор).**
- Установена е ясна връзка между физико-географски условия и специфични типове увреждания, (с цел съобразяване на интервенциите със средата на обекта).
- **Извършен е анализ на съществуващите методи за консервационна намеса в каменен градеж, който предоставя основа за информиран избор на интервенции и подпомага архитектът-консерватор в процеса на вземане на решения.**

- **Създадена е практически приложима методика за опазването на културно-историческото наследство от камък на територията на България, съобразена със специфичните характеристики на материала, регионалната геология, условията на средата и възможните консервационни намеси.**
- Изработени са алгоритми, подпомагащи архитекта-консерватор в процеса на проучване, проектиране и избор на намеса при обекти НКЦ с каменен градеж.

**Дисертационният труд**, разработен от арх. Александра Вадинска показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични познания в изследваната област от архитектурното творчество и способности за самостоятелни научни изследвания. Както беше отбелязано по-горе, в анализите на теоретичните разработки на други автори и на реализации в архитектурната практика от арх. Александра Вадинска демонстрира **задълбочено** познаване на актуалното състоянието на проблема за прилагането на различните реставрационно консервационни практики, и пприлагането и у нас според спецификата на обекта на недвижима културна ценност.

Дисертационното изследване е добре структурирано, с ясно дефинирани цели и задачи, като тяхното изпълнение е доведено до успешен край – създаване на методика за опазване на обекти с каменен градеж у нас. В разработката на дисертационния труд арх. Александра Вадинска демонстрира способности за провеждане на самостоятелни научни изследвания, водещи до теоретични обобщения и такива с научно-приложен характер.

**6. Оценка на степента на лично участие на дисертанта в приносите.**

Както беше отбелязано и по-горе, дисертационното изследване е лично дело на кандидата, развивано в продължение на години, включително с докладване и публикуване на части от труда. Постигнатите приноси на дисертацията се явяват като логичен завършек на това развитие. За отбелязване е и фактът, че всички изследвания и направените на тяхната основа изводи са от позицията на действащ архитект-консерватор, познаващ най-новите консервационни практики, познаващ от собствен опит необходимостта от специфичен екип от специалисти и състоянието на недвижимото културно наследство и опазването му у нас.

**Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд.**

Авторефератът представя най-съществените части от дисертационното изследване. В логична последователност са изложени основните положения на труда. Също така са представени научно-теоретичните и приложни приноси на дисертацията.

7. **Въздействия на дисертационния труд върху външната среда.**

   **Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията, в които са публикувани.**

По темата на дисертационния труд са заявени 3 участията на **арх. Александра Вадинска** в международни конференциите с доклади, посветени на принципите и проблемите при архитектурната консервация и реставрация, и 3 публикации:

1. *Вадинска, Александра.* **Необходими проучвания за създаване на архитектурна методика за консервация на недвижими културни ценности от античността, изпълнени с каменен градеж**, IX Международна научна конференция по архитектура и строителство ArCivE 2019, 31 Май – 02 Юни 2019 г., Варна, България, Сборник с доклади, Унив. изд. ВСУ Черноризец Храбър, 2019, 695-701 ISSN 2367-7252
2. *Вадинска, Александра.* **Морфология на разрушаването на строителния камък.** XX международна научна конференция по строителство и архитектура ВСУ'2020 15-17 октомври 2020 г., София, България, Сборник с доклади Том 2, 357-362
3. *Вадинска, Александра.* **Консервация на археологически обекти и руини. Архитектурна проблематика, необходимост и методология за намеса,** Сборник с доклади на X международна научна конференция по архитектура и строителство ArCivE 2021, 29 Май 2021 г., Унив. изд. ВСУ Черноризец Храбър, 2021, ISSN 2535-0781 PROCEEDINGS Vol. 3 – 2021, 307-311

8. **Лични качества на автора**

От скоро познавам арх. Александра Вадинска но моите впечатления са за един задълбочен, талантлив, комуникативен и отдаден на задълженията си архитект, с много богат опит в областта на опазването на архитектурни

паметници, придобит у нас и в Обединеното Кралство. А въз основа на дисертационния й труд – впечатленията са ми за задълбочен изследовател в областта на консервацията и реставрацията на архитектурното наследство.

**9. Мнения, препоръки и бележки.**

Дисертацията е написана на разбираем език, без в същото време да се прави компромис с точните научни формулировки и присъща терминология. Това прави дисертационното изследване подходящо за публикуване, което би било полезно и за практикуващите архитекти, и за студентите по архитектура и също така за техните преподаватели в областта на опазването на архитектурното наследство.

**Заключение**

Дисертационният труд на **арх. Александра Вадинска**
показва задълбочените теоретични познания на кандидата в областта на най-новите тенденции в реставрацията и консервацията на архитектурни обекти, още повече че изводите са направени от гледната точка на активно прилагащ на практика тези знания архитект специалист по опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата. Трудът показва по безспорен начин способностите на арх. Александра Вадинска за провеждане на самостоятелни научни изследвания и генериране на значими изводи от теоретично и приложно естество. Дисертацията отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, правилника към него и съответните нормативни документи в тази област. Предвид гореизложеното, предлагам на почитаемото Научно жури да присъди на **арх. Александра Вадинска** образователната и научна степен "доктор" по научната специалност "Опазване, реставрация и адаптация на паметниците на архитектурата" в професионално направление 5.7. "Архитектура, строителство и геодезия".

Дата 19.09.2025 г. Подпис:

доц. д-р арх. Гергана Стефанова